

УДК 349.3(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.22>

Шевель П.М.

аспірант

Науково-дослідного інституту публічного права

grimfandango1992@gmail.com

0009-0001-9231-9064

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ТА МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Постановка завдання. Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році і триває донині, спричинила масштабну гуманітарну кризу, порушення прав людини та безпрецедентні виклики для українського суспільства та міжнародної спільноти. В умовах війни захист прав постраждалих громадян набуває особливої актуальності. Важливу роль у цьому процесі відіграють як державні органи України, так і міжнародні інституції.

Метою статті є розкриття роль державних органів та міжнародних інституцій у захисті прав постраждалих під час збройної агресії Російської Федерації проти України.

Стан дослідження. Н.О. Філіпська досліджувала роль недержавних громадських об'єднань у захисті прав осіб з обмеженими можливостями в Україні під час війни; Т.А. Тищенко особливо увагу приділив праву на життя в умовах воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту; Ю. Белуга розкривала міжнародно-правове регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів та ін.

Виклад основного матеріалу. Державні органи відіграють ключову роль у захисті прав постраждалих під час збройної агресії Російської Федерації проти України. Вони забезпечують правовий, соціальний, психологічний та економічний захист громадян, які зазнали впливу конфлікту. Ось деякі з основних аспектів їхньої діяльності:

1. Надання правової допомоги. Державні органи забезпечують правову підтримку постраждалим громадянам, допомагаючи їм оформлювати документи, пов'язані зі статусом внутрішньо переміщених осіб, компенсаціями за зруйноване майно, медичними послугами та іншими правовими питаннями. Юридична підтримка включає консультування, представництво в судах та допомогу в підготовці необхідних документів.

2. Соціальний захист. Органи соціального захисту надають допомогу в розміщенні внутрішньо переміщених осіб, забезпечують їх тимчасовим житлом, продуктовими наборами, одягом та іншими необхідними речами. Важливою складовою є також надання соціальних виплат, пенсій та інших форм матеріальної допомоги для підтримки життєвого рівня постраждалих громадян.

3. Психологічна підтримка та реабілітація. В умовах військової агресії психологічна підтримка є надзвичайно важливою. Державні органи створюють та підтримують центри психологічної допомоги, де постраждалі можуть отримати необхідну консультацію та терапію. Це допомагає людям справлятися з травмами, стресом та іншими психологічними наслідками конфлікту.

4. Відновлення інфраструктури. Державні органи відповідають за відновлення зруйнованої інфраструктури, включаючи житлові будинки, школи, лікарні та інші об'єкти соціального значення. Вони також забезпечують

відновлення комунальних послуг, таких як водопостачання, електропостачання та транспортне сполучення, що є критично важливим для нормалізації життя постраждалих громадян.

5. Економічна підтримка. Державні органи розробляють та впроваджують програми економічної підтримки, спрямовані на сприяння працевлаштуванню, розвитку малого та середнього бізнесу, а також надання кредитів та субсидій для постраждалих громадян. Це дозволяє людям відновити свою економічну активність та забезпечити собі та своїм родинам стабільне джерело доходу.

6. Міжнародна співпраця. Державні органи активно співпрацюють з міжнародними організаціями та донорами для залучення гуманітарної допомоги, фінансових ресурсів та технічної підтримки. Це дозволяє забезпечити більш ефективну та комплексну допомогу постраждалим громадянам, а також підвищити рівень міжнародної підтримки України у боротьбі проти агресії.

Таким чином, державні органи України відіграють критичну роль у забезпеченні захисту прав та підтримки громадян, які постраждали від військової агресії Російської Федерації. Їхня діяльність охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на відновлення та нормалізацію життя постраждалих, забезпечення їхньої безпеки та добробуту.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Згідно з цим Порядком визначення шкоди та збитків житлової нерухомості, зокрема вартість зруйнованого та пошкодженого житлового фонду (житла) та об'єктів незавершеного будівництва, здійснюється відповідно до методики, затвердженої наказом Мінінфраструктури за погодженням з Мінреінтеграції.

23.02.2023 прийнято Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів,

диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі – Закон України «Про компенсацію...»), який регулює лише питання надання компенсації за об'єкти нерухомого майна, які були пошкоджені або зруйновані після 24 лютого 2022. Тому питання отримання компенсації у будь-якій формі для постраждалих у попередній період, які переїхали в інші міста та регіони, надалі залишається актуальним. Водночас привертаємо увагу до того, що такі обмеження, встановлені законом не забезпечують рівності прав, оскільки законодавством України датою початку російської агресії проти України визначено 19 лютого 2014 року.

Разом з цим, постановою Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 № 380, якою затверджено Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, передбачено можливість подання зазначеного інформаційного повідомлення і тими особами, чиє нерухоме майно було зруйновано або пошкоджено до 24 лютого 2022 року. Але це стосується лише повідомлень, а не компенсаційних виплат.

Відповідно до чинного законодавства запроваджено можливість подати заяви на відшкодування збитків через електронний сервіс держпослуг «Дія». З 1 серпня 2023 року послуга «Відновлення» стала доступною для власників знищеного майна. Відповідно до поданих заяв формується Реєстр пошкодженого та знищеного майна. За інформацією Міністерства цифрової інформації України, станом на 24 серпня поточного року 10 тисяч заяв про пошкодження житла передали на виплати для відбудови домівок. Загальна сума компенсацій становить 836 млн гривень.

Однак для фінансування програми знадобляться десятки й десятки мільярдів доларів. Обраховані командою KSE Institute (аналітичний підрозділ Київської школи економіки) в межах проєкту «Росія заплатить» збитки, завдані житловому фонду України внаслідок повномасштабної війни, станом на кінець травня 2023 року склали понад \$54 млрд за понад 163 тисячі пошкоджених об'єктів житлового фонду [5].

До системи центральних органів виконавчої влади, які мають повноваження та компетенцію щодо захисту прав постраждалих під час збройної агресії Російської Федерації проти України належать: Міністерство закордонних справ України, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство цифрової інформації України.

Міністерство закордонних справ України забезпечує захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин; дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів; забезпечує здійснення заходів щодо захисту, евакуації громадян України, документів і майна закордонних дипломатичних установ України з держав, які перебувають у стані збройного конфлікту або в яких виникла надзвичайна ситуація [2].

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань цивільного захисту, здійснює організаційні заходи для забезпечення функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту у мирний час та в особливий період [3].

Міністерство у справах ветеранів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які

мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності (далі - ветерани), членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України [4].

Основними завданнями Мінветеранів є: 1) формування і реалізація державної політики у сфері: соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також санаторно-курортним лікуванням, житлом; надання довічних державних стипендій, щорічної виплати до Дня Незалежності України разової грошової виплати (крім організації такої виплати); надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; вшанування пам'яті ветеранів; залучення ветеранів до утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема через реалізацію заходів національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання; 2) забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей; 3) забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни; 4) забезпечення розвитку спорту ветеранів війни [4].

В той же час, Мінветеранів організовує та координує роботу з питань: надання, позбавлення статусу учасника бойових дій та призначення одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера і деяких інших категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Росій-

ської Федерації у Донецькій та Луганській областях, проведення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України; встановлення факту безпосередньої участі особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [4].

Міжнародні організації відіграють надзвичайно важливу роль у захисті прав постраждалих під час збройної агресії Російської Федерації проти України. Вони забезпечують координацію та надання гуманітарної допомоги, захищають права людини та підтримують зусилля українського уряду у відновленні країни. Зокрема, такі організації, як ООН, Червоний Хрест, ОБСЄ та Європейський Союз, надають всебічну підтримку Україні та її громадянам у ці складні часи.

Однією з ключових функцій міжнародних організацій є надання гуманітарної допомоги. ООН та її агентства, такі як УВКБ ООН, забезпечують доставку продуктів харчування, медичних засобів, предметів першої необхідності та надають тимчасове житло внутрішньо переміщеним особам. Ці організації також організують евакуацію постраждалих з небезпечних зон та надають психологічну підтримку, що є життєво важливим для людей, які пережили травматичні події.

Міжнародні організації також відіграють критичну роль у документуванні порушень прав людини та зборі доказів воєнних злочинів. ОБСЄ та інші моніторингові місії фіксують факти порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини, що вчиняються під час конфлікту. Ця інформація є надзвичайно важливою для притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості для жертв агресії. Завдяки їхнім звітам світова спільнота отримує об'єктивну інформацію про ситуацію на місці та може вживати відповідних заходів.

Крім того, міжнародні організації сприяють мобілізації фінансових ресурсів для підтримки України. Європейський Союз та інші донори надають фінансову допомогу для відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримки економіки та розвитку соціальних програм. Ця підтримка включає також навчання та тренінги для українських фахівців, що підвищують їхню здатність ефективно реагувати на виклики, пов'язані з конфліктом. Таким чином, міжнародна спільнота допомагає Україні не лише вижити в умовах агресії, але й створювати основу для майбутнього відновлення та розвитку.

Війна має руйнівний вплив на дітей, які залишаються особливо незахищеними перед її наслідками. Одне з досліджень Організації Об'єднаних Націй підкреслює, що фізичне, сексуальне та емоційне насильство, що відбувається під час війни, повністю руйнує світ дітей. Військові конфлікти підривають основи їхнього життя, знищують домівки, розколюють суспільство, в якому вони живуть, і руйнують їхню віру у дорослих [1].

Враховуючи важливий вплив збройних конфліктів на дітей та їхні наслідки, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25.05.2000 року) закріплює, що права дітей потребують особливого захисту. Держави повинні забезпечувати безумовне поліпшення становища дітей, незалежно від умов, забезпечуючи їхній розвиток та освіту в умовах миру та безпеки. Міжнародні механізми захисту прав дитини представляють спеціалізовані інструменти, організації та установи, що безпосередньо займаються захистом прав людини. Вже на початку XX століття міжнародне співробітництво держав було спрямоване на проблеми торгівлі жінками та дітьми, боротьбу з рабством, а також регулювання праці дітей та підлітків. У процесі розвитку цього інституту, норми, що стосуються прав дитини, були врегульовані в деклараціях та конвенціях про права людини в різних аспек-

тах. Забезпечення прав та свобод громадян стає особливо важливим під час дії спеціальних правових режимів, особливо в надзвичайних ситуаціях, коли нормальне функціонування суспільства та держави ускладнюється або стає неможливим з різних причин. Починаючи з лютого 2022 року під час активної воєнної агресії Російської Федерації на території України та оголошення воєнного стану, захист прав та свобод найбільш вразливої категорії – дітей – став надзвичайно актуальним. Відтоді діти стали не лише свідками жахливих подій війни, а й зазнали важких психологічних та фізичних травм. Деякі були втягнуті у бойові дії, вони стали жертвами насильства, переміщень та навіть депортацій до Російської Федерації. Для відновлення порушених прав та захисту дітей необхідно залучити як національні, так і міжнародні організації [1, с.104].

Основними міжнародно-правовими актами, що утворюють основу захисту прав дітей під час збройних конфліктів є: - Конвенція ООН про права дитини (1989); - Факультативний протокол до Конвенції про

права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році); - Женевські конвенції про захист жертв війни (1949); - Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977); - Конвенція Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999); - Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками. Ці норми міжнародного гуманітарного права в умовах війни стають пріоритетними та передбачають не тільки загальний захист прав дітей як частини цивільного населення, але й спеціальний. Їх головною метою є насамперед захист цивільного населення, тобто населення, яке не бере участі безпосередньо у військовому конфлікті та не має у руках зброї. І якраз міжнародне гуманітарне право має на меті захистити передусім цивільне населення, зробити все можливе, щоб мінімізувати насильство, яке є невід'ємним, на жаль, для будь-якого військового конфлікту [1, с.108].

Анотація

Відзначено, що роль державних органів у захисті прав постраждалих під час збройної агресії Російської Федерації проти України є надзвичайно важливим і багатограним. Передусім, державні органи відповідають за забезпечення безпеки та захисту громадян у зонах конфлікту. Це включає організацію евакуації мирного населення з небезпечних територій, надання тимчасового притулку для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також забезпечення доступу до медичної допомоги, харчування, води та інших життєво важливих ресурсів. Державні служби соціального захисту, медицини та інших важливих сфер працюють над тим, щоб мінімізувати вплив воєнних дій на мирних жителів і забезпечити їм необхідну підтримку в умовах кризи.

Крім того, державні органи займаються документуванням і розслідуванням порушень прав людини та воєнних злочинів, скоєних під час агресії. Це включає збір доказів, свідчень постраждалих, проведення судово-медичних експертиз та підготовку матеріалів для подання до міжнародних судів. Міністерство юстиції, Генеральна прокуратура та інші правоохоронні органи працюють над тим, щоб винні у злочинах проти людяності та інших грубих порушеннях прав людини були притягнуті до відповідальності. Це сприяє встановленню справедливості для жертв агресії та зміцненню верховенства права як всередині країни, так і на міжнародному рівні.

Міжнародні організації відіграють надзвичайно важливу роль у захисті прав постраждалих під час збройної агресії Російської Федерації проти України. Вони забезпечують координацію та надання гуманітарної допомоги, захищають права людини та підтримують зусилля українського уряду у відновленні країни. Зокрема, такі організації, як ООН, Червоний Хрест, ОБСЄ та Європейський Союз, надають всебічну підтримку Україні та її громадянам у ці складні часи.

Однією з ключових функцій міжнародних організацій є надання гуманітарної допомоги. ООН та її агентства, такі як УВКБ ООН, забезпечують доставку продуктів харчування, медичних засобів, предметів першої необхідності та надають тимчасове житло внутрішньо переміщеним особам. Ці організації також організують евакуацію постраждалих з небезпечних зон та надають психологічну підтримку, що є життєво важливим для людей, які пережили травматичні події.

Міжнародні організації також відіграють критичну роль у документуванні порушень прав людини та зборі доказів воєнних злочинів. ОБСЄ та інші моніторингові місії фіксують факти порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини, що вчиняються під час конфлікту. Ця інформація є надзвичайно важливою для притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості для жертв агресії. Завдяки їхнім звітам світова спільнота отримує об'єктивну інформацію про ситуацію на місці та може вживати відповідних заходів. Крім того, міжнародні організації сприяють мобілізації фінансових ресурсів для підтримки України. Європейський Союз та інші донори надають фінансову допомогу для відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримки економіки та розвитку соціальних програм. Ця підтримка включає також навчання та тренінги для українських фахівців, що підвищують їхню здатність ефективно реагувати на виклики, пов'язані з конфліктом. Таким чином, міжнародна спільнота допомагає Україні не лише виживати в умовах агресії, але й створювати основу для майбутнього відновлення та розвитку.

Ключові слова: правова допомога, гуманітарна підтримка, соціальна реабілітація, міжнародний моніторинг, дипломатичний вплив, фінансова допомога.

Shevel P.M. The role of state bodies and international institutions in protecting the rights of victims during the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine

Summary

It was noted that the role of state bodies in protecting the rights of victims during the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine is extremely important and multifaceted. First of all, state bodies are responsible for ensuring the safety and protection of citizens in conflict zones. This includes organizing the evacuation of civilians from dangerous areas, providing temporary shelter for internally displaced persons (IDPs), and ensuring access to medical care, food, water and other vital resources. State services of social protection, medicine and other important areas work to minimize the impact of military operations on civilians and provide them with the necessary support in crisis conditions.

In addition, state bodies are engaged in documenting and investigating human rights violations and war crimes committed during aggression. This includes collection of evidence, testimonies of victims, conducting forensic examinations and preparation of materials for submission to international courts. The Ministry of Justice, the Prosecutor General's Office and other law enforcement agencies are working to bring those responsible for crimes against humanity and other gross human rights violations to justice. This contributes to establishing justice for the victims of aggression and strengthening the rule of law both domestically and internationally.

International organizations play an extremely important role in protecting the rights of victims during the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. They ensure the coordination and delivery of humanitarian aid, protect human rights and support the Ukrainian government's efforts to rebuild the country. In particular, such organizations as the UN, the Red Cross, the OSCE and the European Union provide comprehensive support to Ukraine and its citizens in these difficult times.

One of the key functions of international organizations is the provision of humanitarian aid. The UN and its agencies, such as UNHCR, ensure the delivery of food, medical supplies, basic necessities and provide temporary housing to internally displaced persons. These organizations also organize the evacuation of victims from dangerous areas and provide psychological support, which is vital for people who have survived traumatic events.

International organizations also play a critical role in documenting human rights abuses and gathering evidence of war crimes. The OSCE and other monitoring missions record the facts of violations of international humanitarian law and human rights committed during the conflict. This information is extremely important to bring perpetrators to justice and ensure justice for victims of aggression. Thanks to their reports, the world community receives objective information about the situation on the ground and can take appropriate measures. In addition, international organizations contribute to the mobilization of financial resources to support Ukraine. The European Union and other donors provide financial assistance to restore destroyed infrastructure, support the economy, and develop social programs. This support also includes education and training for Ukrainian specialists, which increase their ability to effectively respond to challenges related to the conflict. Thus, the international community helps Ukraine not only to survive in the conditions of aggression, but also to create a basis for future recovery and development.

Key words: legal aid, humanitarian support, social rehabilitation, international monitoring, diplomatic influence, financial aid.

Список використаних джерел:

1. Белуга Ю. М. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. *Юридичний вісник*, 2024. № 1 (70). С.103-110. DOI: 10.18372/2307-9061.70.18490
2. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 281.
3. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460.
4. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175.
5. Запит на справедливість – відшкодування шкоди, постраждалим від злочинів внаслідок російської агресії. URL: <https://ecpl.com.ua/news/zapyt-na-spravedlyvist-vidshkoduvannia-shkody-postrazhdalym-vid-zlochyniv-vnaslidok-rosiyskoi-ahresii/>